

ΘΑΛΑΣΣΟΤΑΡΑΧΕΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΜΕΣΟΓΕΙΟ

ΚΥΠΡΟΣ: Η ΜΑΥΡΗ ΤΡΥΠΑ ΤΗΣ ΜΕΓΑΛΗΣ ΙΔΕΑΣ, ΜΕΡΟΣ 2ο

Στο προηγούμενο τεύχος υποστηρίξαμε ότι το κοσμικό εκπαιδευτικό σύστημα στην Κύπρο, όχι μόνο είχε από την αρχή ως βασικό στόχο τη δημιουργία και διάχυση της «ελληνικής συνείδησης», αλλά κι ότι χρηματοδοτήθηκε, οργανώθηκε και κατευθυνόταν από το ελληνικό κράτος, στα πλαίσια της Μεγάλης Ιδέας.¹ Η ελληνοκυπριακή αστική τάξη, που ήταν και η μοναδική στο νησί έως τις αρχές του 20ου αιώνα, γεννήθηκε, γαλουχή-

θηκε και μορφώθηκε από Έλληνες εκπαιδευτικούς, ελληνικά βιβλία, ελληνικά σχολεία και πανεπιστήμια. Όσο αποκτούσε συνείδηση του εαυτού της, τόσο ταυτιζόταν με μια εθνική συνείδηση που ήταν προφανώς ελληνική.

Εδώ θα ασχοληθούμε με την επίδραση που είχε η πρώτη περίοδος της βρετανικής κυβέρνησης, τόσο στο εσωτερικό της Κύπρου, όσο και στις τακτικές που χρησιμοποίησε το ελληνικό κράτος για να την αποκτήσει.

ΠΟΛΕΜΟΙ ΚΑΙ ΧΡΕΗ. Η ΚΥΠΡΟΣ ΣΤΑ ΧΕΡΙΑ ΤΩΝ ΑΓΓΛΩΝ

Το 1878 η Οθωμανική Αυτοκρατορία «ενοικίασε» την Κύπρο στη Βρετανία ως αντάλλαγμα για την προστασία που θα της παρείχε απέναντι στην επεκτατικότητα της Ρωσίας στα βόρεια σύνορά της. Αυτό σήμαινε ότι η Κύπρος θα συνέχιζε μεν να ανήκει στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, αλλά η κατοχή κι η διοίκησή της θα παραχωρούνταν στη βρετανική κυβέρνηση. Η παραχώρηση έγινε μια δεκαετία μετά τη διάνοιξη της διώρυγας του Σουέζ και τη σημαντική γεωπολιτική αναβάθμιση της Ανατολικής Μεσογείου, που αναδείχτηκε σε περιοχή ελέγχου των θαλάσσιων οδών για την Ινδία και την Κίνα - περιοχές υψίστης σημασίας τότε για τη Βρετανική Αυτοκρατορία. Αυτή η «παραχώρηση» υπήρξε περισσότερο ζήτημα επιβολής και λιγότερο γενναιοδορίας. Λίγα χρόνια μετά, το 1882, η Βρετανική Αυτοκρατορία προσάρτησε την Αίγυπτο, με αποτέλεσμα η γεωπολιτική σημασία της Κύπρου να μπει σε δεύτερη μοίρα από τους Βρετανούς. Όταν οι Βρετανοί έκριναν ότι ήταν προς το συμφέρον τους, πρότειναν την παραχώρησή της στην Ελλάδα. Αλλά σε αυτό θα επανέλθουμε παρακάτω.

Τα γεωπολιτικά οφέλη όμως δεν ήταν τα μοναδικά που απέφερε στους Βρετανούς η κατοχή της Κύπρου. Αδυνατώντας να πληρώσει τα πολεμικά της δάνεια, η Τουρκία κήρυξε χρεοστάσιο το 1870. Το αγγλικό κράτος -ένας από τους εγγυητές- αποφάσισε να κατακρατεί το ετήσιο πλεόνασμα του προϋπολογισμού του νησιού, αντί να το δίνει ως ενοίκιο στην Υψηλή Πύλη. Αυτό ήταν ο περιβόητος «φόρος υποτελείας»² ο οποίος έπαιξε μεγάλο ρόλο στην εξέλιξη του κυπριακού ζητήματος.

ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΙΣ ΤΩΝ «ΦΡΑΓΚΟΛΕΒΑΝΤΙΝΩΝ» ΚΑΙ ΑΝΤΙΔΡΑΣΕΙΣ ΤΩΝ «ΙΘΑΓΕΝΩΝ»

Η νέα (βρετανική) κυβέρνηση της Κύπρου βρήκε τις δύο κοινότητες διαιρεμένες σε θρησκευτική βάση και εθνотική βάση. Οι Ελληνοκύπριοι είχαν αρχίσει ήδη να αναπτύσσουν μια δυναμική αστική τάξη η οποία συνεπικουρούμενη από την Εκκλησία, έχτιζε (και χτιζόταν πάνω σε) μια ελληνική συνείδηση. Οι Τουρκοκύπριοι, πιο υποβαθμισμένοι, διατηρούσαν από την οθωμανική περίοδο το πάνω χέρι σε αρκετά διοικητικά πόστα, κυρίως στη χωροφυλακή.

Οι Βρετανοί από την αρχή προσπάθησαν να εισάγουν στην Κύπρο όλες τις αρχές διοίκησης των αποι-

κών τους, γεγονός που μας δίνει να καταλάβουμε ότι έβλεπαν την Κύπρο ως ένα ακόμη νησί με «ιθαγενείς». Με την ίδρυση Ανώτατου και περιφερειακών δικαστηρίων με Άγγλους προέδρους, το απαρχαιωμένο κυπριακό δικαστικό σύστημα «εκσυγχρονίστηκε». Ακολούθησε «παραχώρηση» Συντάγματος. Ως νομοθετικό όργανο ορίστηκε το Νομοθετικό Συμβούλιο, που αποτελούνταν από δώδεκα εκλεγμένα μέλη (εννιά χριστιανούς και τρεις μουσουλμάνους) και έξι διορισμένα. Ο καταμερισμός προεξοφλούσε ότι όταν συμφωνούσαν οι τρεις ψήφοι των μουσουλμάνων με τις έξι των διορισμένων μελών έδιναν στον Κυβερνήτη την αποφασιστική ψήφο. Έτσι η διοίκηση μπορούσε να έχει πάντα την τελική απόφαση, αρκεί να φρόντιζε να «έχει με το μέρος της» τους Τουρκοκύπριους. Βέβαια, έτσι και αλλιώς, το Νομοθετικό Συμβούλιο ήταν περιορισμένης σημασίας. Δεν είχε λόγο πάνω στα σημαντικότερα ζητήματα του προϋπολογισμού, του φόρου υποτέλειας, των μισθών των διοικητικών υπαλλήλων και των δικαστών. Τον τελικό λόγο στα νομοσχέδια τον είχε ο Κυβερνήτης.

Σε κάθε περίπτωση, το νομοθετικό έργο της βρετανικής διοίκησης είχε πολύ πιο σοβαρές προτεραιότητες να φέρει σε πέρας από την αναδιάρθρωση του οθωμανικού συστήματος. Στόχος της ήταν η εδραίωση της πολιτικής κυριαρχίας της, η αφαίρεση ισχύος από τη μοναδική αστική τάξη του νησιού που ήταν η ελληνοκυπριακή και η συγκράτηση του ελληνικού εθνικισμού που γινόταν εμπόδιο στα παραπάνω. Στις πρώτες δεκαετίες αυτοί οι στόχοι προωθούνταν κυρίως μέσω διπλωματίας κι όχι μέσω άμεσης επιβολής.

ΟΙ ΕΛΛΗΝΟΚΥΠΡΙΟΙ ΕΠΟΦΘΑΛΜΙΟΥΝ...

Οι αλλαγές προξένησαν πολύ σοβαρές ενοχλήσεις. Ο κλήρος και η ελληνοκυπριακή αστική τάξη (που ουσιαστικά επικαλύπτονταν σε κάποιο βαθμό) είδαν τα προνόμιά τους να περιορίζονται. Ιδίως ο μετασχηματισμός της οικονομικοκοινωνικής τους υπεροχής σε πολιτική εξουσία, άρχισε να απομακρύνεται από τον ορίζοντα. Η εξαίρεση της Εκκλησίας από τον φόρο ιδιοκτησίας γης έπαψε να ισχύει. Το χτύπημα ήταν βαρύ για τον μεγαλύτερο γαιοκτήμονα της Κύπρου. Οι θρησκευτικοί ηγέτες και των δύο κοινοτήτων παύθηκαν από τα συμβουλευτικά όργανα της Κυβέρνησης και επιπλέον ορίστηκε ότι όσοι κληρικοί παρέβαιναν το κοινό ποινικό δίκαιο θα δικάζονταν από τακτικά δικαστήρια, βάζοντας τέρμα στην ασυλία που τους παρείχαν τα εκκλησιαστικά δικαστήρια. Τέλος, καθόλου αμελητέο δεν ήταν το ότι «[απαγορεύτηκε η] χρησιμοποίηση κρατικής βίας κατά την εί-

σπραξη των εκκλησιαστικών φόρων, πράγμα που είχε ως συνέπεια τη μείωση των εισπράξεων κατά τα δύο τρίτα τουλάχιστον».³

Όσο η ελληνοκυπριακή αστική τάξη και η Εκκλησία υποβαθμιζόνταν από τη βρετανική διοίκηση, τόσο η ένωση με την Ελλάδα φάνταζε ως λύση που θα τους απέφερε την ουσιαστική διακυβέρνηση του νησιού. Στο κάτω κάτω, ήταν αυτοί που κατείχαν τον πλούτο του νησιού, εκπροσωπώντας το 82% του πληθυσμού... Ο Μάριος Θρασυβούλου, Κύπριος ιστορικός της νέας φουρνιάς, έθετε το ζήτημα ως εξής:

Ο σημαντικότερος φορέας των εθνικιστικών ιδεών των τελευταίων δεκαετιών του 19ου αιώνα ήταν η εμπορική αστική τάξη της Λάρνακας και αποτελούσε ίσως τη μόνη κυπριακή κοινωνική τάξη η οποία προσπάθησε να συγκροτήσει έναν συγκεκριμένο πολιτικό λόγο και αίτημα, όπως αυτό της Ένωσης. Η αδύναμη, πολιτικά ανώριμη και πάντα εμπνεόμενη από τα «εθνικά ιδανικά» αστική τάξη των Ελληνοκυπρίων έβλεπε ότι μέσω του εθνικισμού και της προοπτικής της Ένωσης ανοίγονταν οι δυνατότητες εμπλοκής της στη νέα εποχή που έφερνε η Αγγλοκρατία και η καπιταλιστική ανάπτυξη. Προσδοκούσε την εκπλήρωση του συνδυασμού της ενωτικής προοπτικής, που θα ικανοποιούσε τα εθνικά αισθήματα των Ελλήνων της Κύπρου, και την ένταξη σ' ένα συγκροτημένο κράτος, όπως το ελληνικό, που θα ικανοποιούσε τα δικά της συμφέροντα.⁴

Παρ' όλα αυτά, τουλάχιστον έως την πλήρη προσάρτηση του νησιού από τους Βρετανούς το 1914, οι εκπρόσωποι των Ελληνοκυπρίων τηρούσαν διπλωματική στάση. Φρόντιζαν να μην είναι υπέρ το δέον προκλητικοί, κυρίως γιατί τυχόν απαγκίστρωση από τη Βρετανία ενέειχε τον κίνδυνο επιστροφής στην οθωμανική κυριαρχία, κάτι που απεύχονταν. Βέβαια η διπλωματία έχει συγκεκριμένα όρια, τα οποία δεν υπερέβαιναν μόνον οι Ελληνοκύπριοι ιθύνοντες, αλλά και οι εκπρόσωποι του ελληνικού κράτους που επισήμως ποιοίσε την νήσσα για το ζήτημα της Ένωσης.⁵ Η αμφιθυμία των Ελληνοκυπρίων ηγετών και των Ελλήνων «φίλων» τους για την ένταξη και τους τρόπους με τους οποίους αντιμετώπιζαν τη βρετανική διοίκηση, προωθώντας παράλληλα το ζήτημα της Ένωσης συμπτυνώθηκε στο «Αρχιεπισκοπικό ζήτημα», που τους ταλάνισε για μια δεκαετία, από το 1900 έως το 1910.

...ΚΑΙ ΟΙ ΤΟΥΡΚΟΚΥΠΡΙΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΙΖΟΥΝ

Ο θεμέλιος λίθος της πολιτικής του «διαίρει και-

βασίλευε» ακολουθήθηκε σε όλη την περίοδο της Αγγλοκρατίας. Σύμφωνα με τον Τουρκοκύπριο ιστορικό Niyazi Kizilyürek:

Με την αρχή της αγγλικής διοίκησης, η τουρκοκυπριακή κοινότητα χάνει το μονοπώλιο στη διοίκηση και λόγω του ότι δεν ακολουθεί μια διαδικασία αστικοποίησης, όπως η ελληνοκυπριακή κοινότητα, βρίσκεται σε μειονεκτική θέση. Με τη διάλυση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, η διοικούσα παραδοσιακή ελίτ ταυτίζεται πλήρως με την αγγλική διοίκηση στην Κύπρο.⁶

Αυτό βέβαια δεν σήμαινε ότι οι Τουρκοκύπριοι ήταν άβουλοι και χειραγωγούνταν από τους Βρετανούς. Ναι μεν η ένωση γινόταν αντιληπτή ως σοβαρότατη απειλή και η συνεργασία με τη βρετανική διοίκηση πολύ δύσκολα αμφισβητούνταν, αλλά μέσα από αυτή οι Τουρκοκύπριοι εκπρόσωποι φρόντιζαν να προωθούν τα συμφέροντα της κοινότητας και τα δικά τους (που δεν ταυτίζονταν πάντα). Τις λίγες φορές που η συμμαχία αμφισβητούνταν προξενούσε μεγάλη αναταραχή και ανησυχία που ξεκινούσε από τη διοίκηση και έφτανε έως το υπουργείο Αποικιών στο Λονδίνο.

ΟΙ ΕΠΕΚΤΑΤΙΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΚΑΙ ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΗΣ ΕΝΩΣΗΣ

Ήδη από τη διάνοιξη της διώρυγας του Σουέζ, το ελληνικό κράτος είχε κατανοήσει πλήρως τη σημασία της Κύπρου. Οδηγός δεν ήταν οι «προαιώνιοι δεσμοί με τους ελληνοκύπριους», αλλά η αναβάθμιση της Κύπρου σε κομβικό σημείο ελέγχου των θαλάσσιων οδών, δια μέσου των οποίων διεξάγεται το συντριπτικό ποσοστό του παγκόσμιου εμπορίου. Η προσάρτηση της Κύπρου, όχι μόνο θα συμπλήρωνε την κυριαρχία στο Αιγαίο, αλλά θα αναβάθμιζε την Ελλάδα σε κυρίαρχη περιφερειακή δύναμη στην Ανατολική Μεσόγειο. Αυτή η νέα εκδοχή της Μεγάλης Ιδέας εξέφραζε τους μύχιους πόθους του ελληνικού κράτους, για την ικανοποίηση των οποίων ήταν πρόθυμο να κοντραριστεί, όχι μόνο με την καταρρέουσα Οθωμανική Αυτοκρατορία, αλλά ακόμη και με την κραταιά Βρετανική. Όσο κι αν οι τακτικές έπρεπε να προσαρμοστούν, η στρατηγική παρέμενε η ίδια.

Στα τέλη του 1912, καθώς ο Πρώτος Βαλκανικός Πόλεμος εξελισσόταν και οι αντίπαλες συμμαχίες του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου έπαιρναν θέσεις μάχης, η Αγγλία πρότεινε ημειπίσημα στην Ελλάδα να της παραχωρήσει την Κύπρο (που τυπικά άνηκε ακόμα στην Οθωμανική Αυτοκρατορία) ως αντάλλαγμα για μια ναυτική βάση στο Αργοστόλι. Πριν όμως καταλήξουν σε συμφωνία οι δύο πλευρές, ξέσπασε ο Δεύτερος Βαλκανικός Πόλεμος. Η συνθήκη ειρήνης του Βουκουρεστίου απέφερε στην Ελλάδα τη Μακεδονία και τη Δυτική Θράκη, γεγονός που έδινε καινούρια ώθηση στη Μεγάλη Ιδέα και στις επεκτατικές ορέξεις του ελληνικού κράτους.

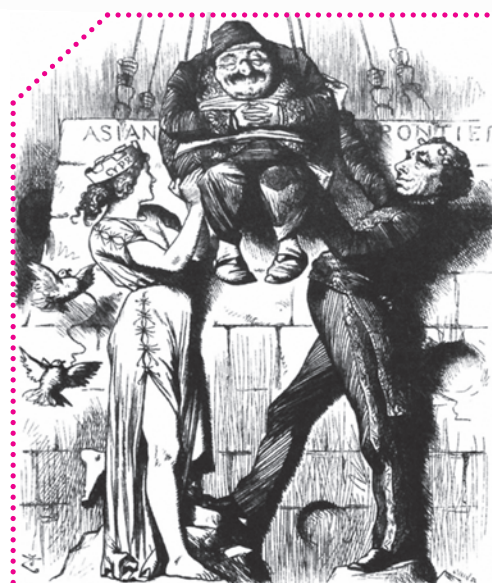
Κατά τη διάρκεια του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου και καθώς η Οθωμανική Αυτοκρατορία συμμαχισε με τις κεντρικές δυνάμεις, η Αγγλία άδραξε την ευκαιρία και προσάρτησε πλήρως την Κύπρο. Όσο πιο ξεκάθαρο γινόταν ότι η Κύπρος δεν θα επέστρεφε ξανά στο προηγούμενο καθεστώς, τόσο μεγαλύτερη ικανοποίηση επικρατούσε και στις δύο κοινότητες. Οι Τουρκοκύπριοι χαιρόνταν γιατί η

«συμμαχία» τους με τη διοίκηση τους αναβάθμιζε και, δεδομένου ότι η Οθωμανική Αυτοκρατορία ήταν έτοιμη να καταρρεύσει, προτιμούσαν χίλιες φορές να ανήκουν στην Βρετανική Αυτοκρατορία παρά στο ελληνικό κράτος. Οι Ελληνοκύπριοι επίσης ένιωθαν ικανοποίηση, μιας και οι Βρετανοί που μπλόκαραν την οποιαδήποτε συζήτηση περί ένωσης Ελλάδας-Κύπρου με το επιχείρημα ότι το νησί «δεν ήταν δικό τους», πλέον έπρεπε να αναλάβουν τις ευθύνες τους.

Το 1915 ο Βενιζέλος διαπραγματεύτηκε την είσοδο της Ελλάδας στον πόλεμο στο πλευρό της Αντάντ ζητώντας ως αντάλλαγμα τη Σμύρνη και την Κύπρο. Καθώς ο «Εθνικός Διχασμός» πήγε τα πράγματα πίσω, η Ελλάδα μπήκε επισήμως στον πόλεμο το 1917, με τις ίδιες ακριβώς βλέψεις. Ήταν όμως αργά. Το 1916 η Βρετανία και η Γαλλία (με τη συναίνεση της Ρωσίας) συμφώνησαν μυστικά να μοιράσουν σε σφαίρες επιρροής τα εδάφη της υπό διάλυση Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, μια συμφωνία που έμεινε στην Ιστορία ως συμφωνία Σάικς-Πικό. Αυτή η συμφωνία έδινε όλα τα εδάφη ανατολικά της Κύπρου στη γαλλική σφαίρα επιρροής, γεγονός που αυτομάτως μετέτρεπε και πάλι την Κύπρο σε γεωπολιτικό επίδοκο. Μετά και τις τελευταίες εξελίξεις οι Βρετανοί δεν είχαν καμιά διάθεση να παραχωρήσουν το νησί σε κανέναν.⁷

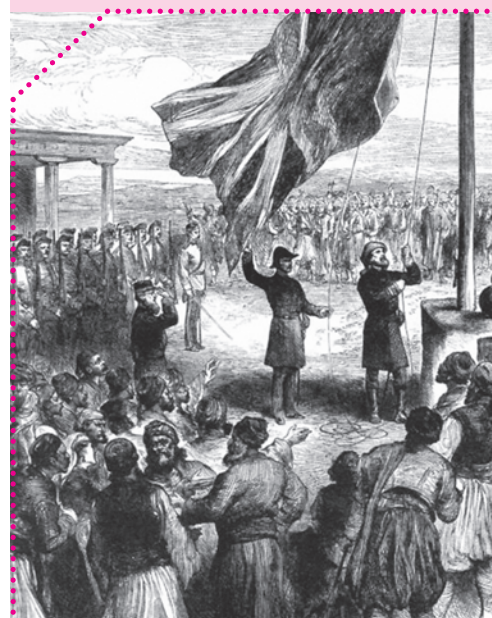
Όταν ο πόλεμος φάνηκε να πλησιάζει προς το τέλος του, οι εκπρόσωποι του ελληνικού κράτους επανήλθαν. Επισήμως, ζητούσαν μόνο τη Σμύρνη καθώς ήταν η πιο αμφισβητούμενη περιοχή. Η Κύπρος είχε εξαφανιστεί από τον κατάλογο, δίχως βέβαια να έχει εξαφανιστεί και από τις ορέξεις του ελληνικού κράτους. Ήδη από 1918 ο ελληνικός Τύπος είχε αρχίσει να δημοσιεύει άρθρα που εξέφραζαν τη βεβαιότητα ότι η Βρετανία είχε υποσχεθεί την παραχώρηση της Κύπρου, τα οποία ο πρέσβης και ο ίδιος ο Βενιζέλος τα παρουσίαζαν στους Βρετανούς ως δείγμα της «ανυποχώρητης επιθυμίας του ελληνικού λαού για Ένωση». Μετά την ανακωχή, ανάμεσα στα τέλη του 1918 και τον Γενάρη του 1919 (συνδιάσκεψη ειρήνης των Παρισίων) η κατάσταση είχε ξεφύγει: οι ελληνικές εφημερίδες δημοσίευαν άρθρα κατά ριπάς, που απαιτούσαν ευθαρσώς την Βόρεια Ήπειρο, τα Δωδεκάνησα, τη Θράκη, όλη τη δυτική Μικρά Ασία και φυσικά την Κύπρο. Η τακτική αυτή υποχώρησε, δίχως να σταματήσει τελείως, όταν ο Βρετανός πρέσβης εγκάλεσε το υπ. Εξωτερικών.

Εν όψει της συνδιάσκεψης του Γενάρη του 1919, οι Ελληνοκύπριοι ηγέτες έστειλαν στο Παρίσι μια αντιπροσωπεία, αποτελούμενη από μέλη του Νομοθετικού Συμβουλίου, με στόχο να προωθήσει την ένωση με την Ελλάδα. Στο Παρίσι ωστόσο βρισκόταν και ο Βενιζέλος, ο οποίος απέτρεψε την ελληνοκυπριακή αντιπροσωπεία από το να πάρει μέρος στη συνδιάσκεψη. Τους αντιπρότεινε να πάνε κατευθείαν στο Λονδίνο και να εκθέσουν τις απόψεις τους «με διπλωματικό τρόπο», δηλαδή παρασκηνιακά. Μπορεί η διεθνής συνδιάσκεψη να αποτελούσε για τον Έλληνα πρωθυπουργό ένα βήμα έκθεσης των ελληνικών αξιώσεων στη Θράκη και τη Μικρά Ασία, αλλά, καθώς η συμφωνία Σάικς-Πικό είχε διαρρεύσει, η Κύπρος έπρεπε να αντιμετωπίζεται πλέον ως ζήτημα διμερών σχέσεων με τη Βρετανία και προπάντων με έξυπνη διπλωματία που δεν θα διακινδύνευε τις υπόλοιπες διεκδικήσεις. Στην

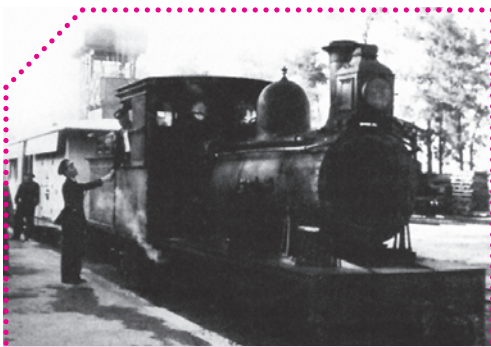

“HUMPTY-DUMPTY”!
“HUMPTY-DUMPTY SAT ON A WALL.
HUMPTY-DUMPTY HAD A GREAT FALL.
DIZZY, WITH CYPRUS, AND ALL THE QUEEN'S MEN,
HOPE TO PUT HUMPTY-DUMPTY UP AGAIN.”

Γελοιογραφία σε βρετανικό περιοδικό. Απεικονίζει την Κύπρο και τον τότε πρωθυπουργό της Αγγλίας Disraeli να επανατοποθετούν τον ευτραφή και νωθρό Σουλτάνο στη θέση του. Πίσω ο τοίχος γράφει «ασιατικά σύνορα». Κάπως έτσι παρουσιάστηκε η παραχώρηση της Κύπρου στους Βρετανούς. Ως σωτηρία της από τα αρπακτικά νύχια της Ρωσίας. Το 1878, οι μεγάλες δυνάμεις δεν είχαν ακόμη αποφασίσει το διαμελισμό της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και την έβλεπαν ως το φυσικό εμπόδιο στην κάθοδο των Ρώσων στη Μεσόγειο και την ασιατική ήπειρο.

Έπαρση της βρετανικής σημαίας στη Λευκωσία στις 12 Ιουλίου το 1878. Τον νέο κυβερνήτη τον υποδέχθηκαν οι Ελληνοκύπριοι τραγουδώντας τον εθνικό ύμνο της Ελλάδας. Για να πιάσει από νωρίς το υπονοούμενο.

Πάνω, ο σιδηρόδρομος που κατασκεύασαν οι Βρετανοί. Μαζί με την ανάπτυξη του οδικού δικτύου έδωσε ώθηση στην ανάπτυξη του εμπορίου.

Κάτω, αγροτική οικογένεια στα τέλη του 19ου αιώνα. Η τυπική κατοικία των φτωχών αγροτών ήταν ένας ενιαίος χώρος όπου πολλές φορές οι άνθρωποι το βράδυ κοιμόνταν μαζί με τα ζώα τους.

Η ελληνοκυπριακή αντιπροσωπεία στο Λονδίνο το 1919. Φίλιος Ζαννέτος, Νεόφυτος Νικολαΐδης, αρχιεπίσκοπος Κύριλλος Γ', Θεοφάνης Θεοδότου, Νεοπτόλεμος Πασχάλης, Νικόλαος Λανίτης, Γεώργιος Εμφιετζής, Λούης Λουΐζου, Δημοσθένης Σεβέρης. Τα μέλη της ήταν η αφρόκρεμα της ελληνοκυπριακής αστικής τάξης. Μεγαλέμποροι, βουλευτές, δήμαρχοι, τραπεζίτες, γιατροί, δικηγόροι, κάποιοι με πολλές από αυτές τις ιδιότητες ταυτόχρονα και σχεδόν όλοι τοκογλύφοι, ανέλαβαν να προωθήσουν το «αυθόρμητο αίτημα όλων των Ελλήνων της Κύπρου» για ένωση με την Ελλάδα. Κάποια από τα ονόματα δεσπόζουν ακόμη στην ελληνοκυπριακή ελίτ.

επιμονή της ελληνοκυπριακής αντιπροσωπείας να συμμετάσχει κι αυτή στη Συνδιάσκεψη, ο Βενιζέλος «συνέστησε» με αυστηρό τόνο μεγαλύτερη συμμόρφωση στις «συμβουλές» του εθνικού κέντρου. Ήταν η πρώτη ρητή εμφάνιση της πρωτοκαθεδρίας του εθνικού κέντρου. Μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο όλοι οι πρωθυπουργοί της Ελλάδας ενέτασαν αυτή την πρωτοκαθεδρία στη στρατηγική του ελληνικού κράτους για το κυπριακό ζήτημα.

Καθώς οι μήνες περνούσαν, δίχως οι αποφάσεις της συνδιάσκεψης να οδηγούν στη λύση του περιήφημου Ανατολικού Ζητήματος, δηλαδή στο διαμελισμό της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, οι Έλληνες έσπευσαν να καταλάβουν τη Σμύρνη, με τη σύμφωνη γνώμη όλων των υπόλοιπων συμμάχων. Ο Βενιζέλος επανέφερε εμμέσως στη βρετανική κυβέρνηση το ζήτημα της Κύπρου, ενώ ταυτόχρονα μια «παγκυπριακή εθνική συνέλευση» από 914 εκπροσώπους (όλοι τους προφανώς Ελληνοκύπριοι) απέστειλε ψήφισμα που ζητούσε ένωση με την Ελλάδα.

Το 1920, μετά από πολύμηνες προστριβές, οι δυνάμεις της Αντάντ κατέληξαν σε μία ασαφή έως αστεία συμφωνία, την περίφημη συνθήκη των Σεβρών. Η Συνθήκη «παραχωρούσε» στην Ελλάδα τη Θράκη, την Καλλίπολη, τα νησιά του Αιγαίου και τη Σμύρνη με την ενδοχώρα της. Η Κύπρος απουσίαζε από τις παραχωρήσεις, μιας κι ο Βενιζέλος ακολουθούσε σταθερά τη στρατηγική της έμμεσης διπλωματίας. Καθώς όμως οι «παραχωρήσεις» έμενε να κατακτηθούν από τον ελληνικό στρατό -μόνο του- το αποτέλεσμα μόνο βέβαιο δεν ήταν.

ΠΟΛΕΜΟΣ ΣΤΑ ΕΞΩ, ΣΥΓΚΡΟΥΣΗ ΣΤΑ ΜΕΣΑ

Μπορεί οι πολεμικές συγκρούσεις να εξελίσσονταν και η Κύπρος να έμενε έξω από τις διαπραγματεύσεις, αυτό δε σημαίνει όμως ότι έμενε ανεπηρέαστη από τον πόλεμο. Καταρχάς, όσο οι Ελληνοκύπριοι - μέλη του Νομοθετικού Συμβουλίου ασκούσαν τη βενιζελική εξωτερική πολιτική στο Λονδίνο, η βρετανική διοίκηση βρήκε ευκαιρία και πέρασε διάφορους νόμους και ρυθμίσεις για ζητήματα που θεωρούσε κομβικά για την εδραίωση της πολιτικής της κυριαρχίας. Συγκριμένα ψήφισε:

Α) Νόμους που αφορούσαν την αγροτική υπερχρέωση σε μια προσπάθεια να μειώσουν την τοκογλυφία. Ο βασικός στόχος ήταν να σπάσουν οι πελατειακές σχέσεις του πληθυσμού με τους δανειστές (δηλαδή την ελληνοκυπριακή αστική τάξη), που τους προσέδιδαν δυσανάλογη πολιτική ισχύ σε σχέση με τον διοικητικό μηχανισμό. Καθώς η συντριπτική πλειοψηφία των εκλεγμένων μελών του Συμβουλίου ήταν προφανώς δανειστές, αυξάνονταν παράλληλα η πίεση στην ελληνοκυπριακή ηγεσία. Αυτοί οι νόμοι ελάφρυναν ελάχιστα τους φτωχούς αγρότες, που τα βασικά τους προβλήματα παρέμεναν η υπερφορολόγηση και η ανυπαρξία Αγροτικής Τράπεζας, ελλείψει της οποίας δεν είχαν πού αλλού να στραφούν για δανεικά παρά στους τοκογλύφους.

Β) Νόμους για την Εκπαίδευση. Αυτή ήταν η δεύτερη προσπάθεια της βρετανικής διοίκησης να παρέμβει και να σπάσει το μονοπώλιο του ελληνικού κράτους στην εκπαίδευση. Ζητήματα υποδομής, προσωπικού και διοίκησης πέρασαν στα χέρια του

βρετανικού μηχανισμού και περιορίστηκε η συμμετοχή της Εκκλησίας. Οι νόμοι είχαν περιορισμένο αποτέλεσμα καθώς το πρόγραμμα διδασκαλίας και τα βιβλία παρέμεναν στη δικαιοδοσία των κοινοτικών εκπαιδευτικών συμβουλίων.

Γ) Νόμους που απαγόρευαν την εθελοντική κατάταξη των Ελληνοκυπρίων στον ελληνικό στρατό. Επρόκειτο για έναν «εθελοντισμό» με υποκίνηση από την Αθήνα, όπως προφανώς δείχνουν οι συστάσεις προς την ελληνική κυβέρνηση του βρετανού πρέσβη στην Αθήνα. Οι συγκροτούμενοι νόμοι δεν είχαν να κάνουν μόνο με τη συγκράτηση του ελληνικού εθνικισμού που υποτροπιάζε κάθε φορά που συμμετείχαν οι Ελληνοκύπριοι στους επεκτατικούς πολέμους της «μητέρας Ελλάδας», όπως το 1897 και το 1912. Στόχευαν επίσης στην ενίσχυση της άτυπης και εύθραυστης «συμμαχίας» που είχε αναπτύξει η βρετανική διοίκηση με τους Τουρκοκύπριους του Νομοθετικού Συμβουλίου. Οι Τουρκοκύπριοι κάθε άλλο παρά ευχαριστημένοι ήταν με τη συμμετοχή των συντοπιτών τους στην προέλαση του ελληνικού στρατού στα εδάφη της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Καθώς μάλιστα το κεμαλικό κίνημα έφτιαχνε σταδιακά το τουρκικό εθνικό κράτος, τα πρώτα σημάδια Τουρκικού εθνικισμού έκαναν την εμφάνισή τους και στην Κύπρο.⁸

Στις πρώτες δεκαετίες βρετανικής κατοχής οι αλλαγές ήταν φανερές. Το νησί απέκτησε διοίκηση και νομικό σύστημα σύμφωνα με τα ευρωπαϊκά πρότυπα. Βελτιώθηκαν οι υποδομές με τη δημιουργία οδικού δικτύου και σιδηρόδρομου. Οι αλλαγές αυτές μπορεί να ικανοποιούσαν τη διοίκηση, αλλά για όλους τους υπόλοιπους παρέμενε ένα βασικό πρόβλημα: Παρόλη την προσάρτηση της Κύπρου, η Βρετανία συνέχισε να εισπράττει τον «φόρο υποτελείας» μετονομάζοντάς τον σε «συμμετοχή της Κύπρου στην επιβάρυνση λόγω του τουρκικού χρέους». Ο φόρος αυτός πραγματικά απομυζούσε το νησί και έκανε τους φτωχούς φτωχότερους. Η ελληνοκυπριακή αστική τάξη από τη μεριά της έβλεπε σημαντικό κομμάτι από τα κέρδη της να καταλήγουν στις βρετανικές τράπεζες και θησαυροφυλάκια, αντί να γίνονται κεφάλαιο προς επένδυση ή χρήμα για δανεισμό.

Το 1920 η ήττα του Βενιζέλου στις εκλογές σήμανε τη λήξη της παρασκηνιακής διπλωματίας στη Βρετανία και η αντιπροσωπεία επέστρεψε με άδεια χέρια, μόνο και μόνο για να βρεθεί αντιμέτωπη με τα νέα μέτρα. Το επανενωμένο ελληνοκυπριακό τμήμα του Νομοθετικού Συμβουλίου, αφού ξεέπασε τις εσωτερικές του προστριβές,⁹ αποφάσισε να απέχει από τις συνεδριάσεις και να εντείνει την ενωτική προπαγάνδα. Η βρετανική διοίκηση σκλήρυνε κι άλλο τη στάση της ψηφίζοντας το «Νόμο περί Αλλοδαπών»: απαγόρευση πρόσληψης ξένων υπηκόων στο δημόσιο και εκπαιδισμός και απαγόρευση εισόδου όσων αλλοδαπών κρίνονταν ανεπιθύμητοι. Αυτό σήμαινε ξεκαθάρισμα του δημόσιου μηχανισμού από όσους Κύπριους είχαν πάρει την ελληνική υπηκοότητα (που συνήθως ήταν και οι πιο σκληροί ενωτικοί) και φρένο στην εισροή προπαγανδιστών από την Ελλάδα. Ακολούθησε ο «Νόμος περί υποκίνησης σε στάση» που περιόριζε τον Τύπο.

Ταυτόχρονα ο πόλεμος συνεχιζόταν, αλλά μετά από δύο χρόνια οι συσχετισμοί και οι συμμαχίες είχαν αλλάξει τελείως. Η ήττα του ελληνικού στρα-

τού σφραγίστηκε με αυτό που σύσσωμη η ελληνική ιστοριογραφία ονομάζει Μικρασιατική Καταστροφή. Τα γεγονότα του 1922 επηρέασαν και τις εξελίξεις στην Κύπρο.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Από την αρχή της Αγγλοκρατίας το 1878, στην Κύπρο υπήρχε μόνο μία άξια λόγου αστική τάξη: η ελληνοκυπριακή. Το ελληνικό κράτος έχτιζε επί δεκαετίες με τα χεράκια του την εθνική της συνείδηση. Η ανάπτυξη και η εδραίωση αυτής της αστικής τάξης, δημιουργούσε φιλοδοξίες μετατροπής της οικονομικοκοινωνικής της κυριαρχίας σε πολιτική. Η έλευση και επιβολή μιας άλλης πολιτικής ελίτ -της βρετανικής κυβέρνησης- όχι μόνο απομάκρυνε την πολυπόθητη κυριαρχία της ελληνοκυπριακής αστικής τάξης, αλλά μείωνε και την οικονομική της ισχύ. Καθώς τα αντικρουόμενα συμφέροντα μεταξύ ελληνοκυπριακής αστικής τάξης και βρετανικής κυβέρνησης διογκώνονταν (και καθώς τον τελικό λόγο τον είχε πάντα η βρετανική ένοπλη ισχύς), ο ανταγωνισμός αυτός οδηγούσε όλο και περισσότερο τους Ελληνοκύπριους να βλέπουν ως μόνη διέξοδο την ένωση με την Ελλάδα.

Βέβαια, στο νησί, όπως παντού στον κόσμο, οι φτωχοί αγρότες, οι εργάτες γης και η αναπτυσσόμενη εργατική τάξη στις πόλεις και τα ορυχεία, δεν ήταν το ίδιο πράγμα με τα αφεντικά και τους «εκπροσώπους» της. Σίγουρα ανήκαν λόγω υλικών σχέσεων σε διαφορετικές κοινότητες: σίγουρα δεν είχαν ακριβώς τα ίδια συμφέροντα λόγω αυτού του διαχωρισμού-σίγουρα ένιωθαν την υπαρκτή απειλή της

υποβάθμισης έως της βίαιης εκδίωξης, αναλόγως του ποιος τους κυβερνούσε. Πολύ πιο σίγουρα, αυτές οι διαιρέσεις υποδαυλίζονταν και επανομηματοδοτούνταν από τους ηγέτες τους. Στην τελική όμως δεν είχαν και πολλά να χωρίσουν. Ζούσαν στα ίδια χωριά και πόλεις, μιλούσαν λίγο πολύ την ίδια γλώσσα, δούλευαν μαζί και υφίσταντο την ίδια εκμετάλλευση-από τους φόρους και την υπερχρέωση από τους τοκογλυφικούς δανεισμούς έως τους πενιχρούς μισθούς που τους ανάγκαζαν να φυτοζωούν. Ο εθνικός διαχωρισμός στην Κύπρο, όπως παντού στον κόσμο, ξεκινούσε από τα πάνω και διαχεόταν προς τα κάτω. Και αυτή η διάχυση έβρισκε κάποια όρια- κυρίως όσον αφορούσε τις εργατικές διεκδικήσεις.

1. «Φτιάχνοντας Έλληνες στην Ανατολική Μεσόγειο - Κύπρος: η μαύρη τρύπα της Μεγάλης Ιδέας, Μέρος 1ο», *Antifa* #62, 10/2018.
2. Οι τόκοι του δανείου ανέρχονταν στις 81.752 στερλίνες. Το ποσό που κρατούσε η βρετανική κυβέρνηση ήταν 92.800 στερλίνες. Αυτό σήμαινε ότι κάθε χρόνο κατακρατούσαν επιπλέον 11.048 στερλίνες από τους φόρους του νησιού. Το ποσό αυτό κατατιθόταν σε ειδικό λογαριασμό που προοριζόταν για τη συνολική απόσβεση του οθωμανικού χρέους. Το 1904 το υπουργείο Αποικιών ομολόγησε ότι η Κύπρος ήταν η χώρα με το σχετικά υψηλότερο ποσοστό φορολόγησης στον κόσμο». Χάινς Α. Ρίχτερ, *Ιστορία της Κύπρου, τόμος πρώτος (1878-1949)*, Εστία, 2007, σελ 106.
3. Μάριος Θρασυβούλου, *Ο εθνικισμός των Ελληνοκυπρίων - Από την αποικιοκρατία στην Ανεξαρτησία*, Επίκεντρο 2016, σελ 90.
4. Μάριος Θρασυβούλου, *ό.π.*, σελ, 57.
5. Για παράδειγμα, ο πρέσβης της Ελλάδας Φιλήμονας

εκτός από το να προπαγανδίζει ανοικτά την ένωση και να οργανώνει φιλελληνικές εκδηλώσεις όπου και όποτε μπορούσε, το 1897 στρατολόγισε εθελοντές για τον πόλεμο εναντίον της Τουρκίας, γεγονός που ανάγκασε τη βρετανική κυβέρνηση να διαμαρτυρηθεί επισήμως στην ελληνική. Το 1900 η πρωτοβουλία του να θέσει τους Παγκύπριους Αγώνες υπό την αιγίδα του διάδοχου του ελληνικού θρόνου Κωνσταντίνου, οδήγησε στην απρόθυμη ανάκλησή του. Βλέπε και Χάινς Α. Ρίχτερ, *ό.π.*, σελ 116-117.

6. Niyazi Kizilyürek, *Οι Τουρκοκύπριοι, η Τουρκία και το Κυπριακό*, εκδ. Παπαζήση, 2009, σελ 93.

7. Πέραν αυτού, το βρετανικό κράτος είχε συμφωνήσει να μην προβεί σε καμία διαπραγμάτευση για την παραχώρηση της Κύπρου σε τρίτη δύναμη χωρίς τη συγκατάθεση της Γαλλίας, γεγονός που έκανε πιο δύσκολη οποιαδήποτε συζήτηση για παραχώρηση.

8. Ο Ρίχτερ στο βιβλίο του αναφέρει ότι «Την άνοιξη του 1919, Τούρκοι εθνικιστές ίδρυσαν κόμμα που επεδίωκε την ένωση της Κύπρου με την Τουρκία. Όταν άρχισαν να σχεδιάζουν ταραχές και συγκρούσεις με τους Έλληνες, ο Στήβενσον επενέβη με τη βία των όπλων, συνέλαβε τους ταραξίες και καταδίκασε τους επικεφαλής». Χάινς Α. Ρίχτερ, *Ιστορία της Κύπρου, τόμος πρώτος (1878-1949)*, Εστία, 2007, σελ 259. Βέβαια ο Ρίχτερ ξεχνά να αναφέρει ότι ακριβώς εκείνη την εποχή, τον Μάιο του 1919, οι Έλληνες έκαναν την απόβαση στη Σμύρνη και οι φήμες για τις ακρότητές τους έφτασαν όχι μόνο στην Κύπρο αλλά σε όλες τις ευρωπαϊκές χώρες.

9. Οι προστριβές οφείλονταν στο ότι τα μέλη είχαν χωριστεί σε δύο ομάδες. Η μία υποστήριζε ότι παράλληλα με την επιδίωξη της ένωσης πρέπει να έχουν μια περιορισμένη συνεργασία με τους Βρετανούς σε οικονομικά και μεταρρυθμιστικά θέματα. Η άλλη ότι μια τέτοια στάση θα υποβάθμιζε το ζήτημα της ένωσης το οποίο έπρεπε να προβάλουν με κάθε τρόπο.

10. Πέτρος Παπαπολυβίου, *Ψηφίδες Ιστορίας*, Ρίζες Εκδόσεις, 2017, σελ. 39-40.

«ΤΟΥΣ ΣΥΜΠΟΛΙΤΑΣ ΗΜΩΝ ΕΛΛΗΝΑΣ ΔΕΝ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΖΕΙ Η ΕΙΡΗΝΙΚΟΤΗΣ...»

Όταν το 1882 προτάθηκε η δημιουργία του Νομοθετικού Συμβουλίου με τη συμμετοχή εννιά Ελληνοκυπρίων, τριών Τουρκοκυπρίων και έξι «επίσημων» εκπροσώπων, χωρίς να έχει ξεκαθαριστεί ακόμα ότι αυτοί οι έξι θα διορίζονται από τη βρετανική κυβέρνηση, η τουρκοκυπριακή ηγεσία απείλησε με αποχή επιχειρηματολογώντας ως εξής:

Οι Έλληνες εισί τόσο εμποτισμένοι εκ της Πανελληνιστικής ιδέας, ώστε δεν επιθυμούν να βλέπωσιν επί του προσώπου της γης ή Ελληνισμόν, και δεν θα μείνωσιν ευχαριστημένοι εξ ουδεμίας άλλης κυβερνήσεως ή της ελληνικής [...] Ημείς οι Μωαμεθανοί, κατά τα θρησκευτικά μας δόγματα και την εθνικήν μας αγωγήν, θεωρούμεν ως φαύλην και επαναστατικήν πάσαν κοινότητα, ήτις δια μέσων επαναστατικού χαρακτήρος και δι' αβάσιμων αιτιολογιών και ψευδών επινοιών, ως και της διασποράς πανταχού πέριξ παραπόνων, στεναχωρεί την Κυβέρνησιν, εις οφείλει υποταγήν. [...] Τους συμπολίτας ημών Έλληνας δεν χαρακτηρίζει η ειρηνικότης και το μετριοπαθές και δεν τυφλωπτόμεν προς το γεγονός, ότι η ιερά αυτών απόφασις και συμφωνία είναι, ίνα λάβωσι, δι' αυτού του εν λόγω δικαίωματος, εις χείρας των τα ηνία της Κυβερνήσεως επί αποκλεισμού πάντων των άλλων στοιχείων και εάν έτι πρόκειται τούτο να επιτελεσθί διά μεγάλων θυσιών. [...] Ουδεμία κοινότης ουδαμού γης δύναται να απολαύση ασφαλείας ζωής, περιουσίας και τιμής υπό διοίκησιν Ελλήνων, όντως αλαζόνων επί τοις ενδόξοις κατορθώματά των εαυτών προγόνων, εκτός εάν υπάρχει ίση αντιπροσώπευσις εν τις διοικητικαίς υποθέσεσι της χώρας· τούτο δ' ειδικώς εφαρμόζεται δια τους Μωαμεθανούς, οίτινες φυσικώς εισίν αντικείμενον εκδικήσεως αυτών.¹⁰

Σε αυτό και σε παρόμοια κείμενα πάτησαν οι διάφοροι όψιμοι «αναθεωρητές» κυπριολόγοι για να αντικαταστήσουν την «αβουλία» και «αδιαφορία» των Τουρκοκυπρίων με τον «πρώιμο τουρκικό εθνικισμό». Βέβαια, για όποιον δεν έχει στρα-

βωθεί από τον ελληνικό εθνικισμό το παραπάνω απόσπασμα είναι αποκαλυπτικό.

Πρώτον: το 1882, ο διαχωρισμός που έκαναν ακόμα οι ηγέτες είναι μεταξύ Ελλήνων και Μωαμεθανών. Αυτό δεν είναι περίεργο. Ο ελληνικός εθνικισμός είχε σχεδόν μισό αιώνα που διαχεόταν μέσα από την εκπαίδευση των Ελληνοκυπρίων, κάνοντάς τους να αναγνωρίζονται από τους εαυτούς τους και τους άλλους ως Έλληνες. Αντίθετα, το 1882 η Τουρκοκυπριακή κοινότητα αναγνωριζόταν ως «Μωαμεθανοί», δηλαδή ως η προνομιούχα θρησκευτική ομάδα της μεγάλης Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Το εκπαιδευτικό τους σύστημα βασιζόταν ακόμα στα παλιά μουσουλμανικά πρότυπα και η σταδιακή μετατροπή του σε φορέα εθνικιστικών επιδιώξεων δεν άρχισε παρά με το κίνημα των Νεότουρκων και κορυφώθηκε μετά την ίδρυση του Τουρκικού κράτους το 1923.

Δεύτερον, το αίτημα της ένωσης εκλαμβάνόταν ως ξεκάθαρη απειλή διότι σφεδράτα αποτελούσε κομμάτι της «Πανελληνιστικής» Μεγάλης Ιδέας, δηλαδή της προέκτασης του νεοσύστατου ελληνικού κράτους σε βάρος κυρίως της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Ήταν επίσης σαφές ότι οι Έλληνες της Κύπρου έβλεπαν στην Ένωση το μέσο για να πάρουν την εξουσία στα χέρια τους αποκλείοντας τους ίδιους, ακόμα και με τη βία.

Τρίτον, όλα τα παραπάνω περιγράφονται από τους εκπρόσωπους, δηλαδή την ελίτ της μουσουλμανικής κοινότητας, την οποία η απειλή παραγκωνισμού την αφορούσε πολύ πιο άμεσα από τον φτωχό πληθυσμό. Οπότε και ο τρόπος που προτείνεται για να αντιμετωπιστεί είναι σαφής και δεν απευθύνεται μόνο στους Βρετανούς αλλά και στην κοινότητά τους. Υποταγή στη βρετανική κυβέρνηση και ίση αντιπροσώπευση. Δηλαδή χτίσιμο της συμμαχίας Τουρκοκυπρίων-Βρετανών, βασιζόμενης στην ψήφο των εκπροσώπων και πειθάρχηση των από κάτω.